

הרב יהודה הלוי עמיחי

נתינת מעשר ראשון בימינו

ראשי פרקים:

הצגת הבעיה

- א. מעמד הכהנים והלויים בימינו
1. הסוברים שחזקת הכהונה מסופקת
2. הסוברים שחזקת הכהונה ודאית
3. מסקנה בדין חזקת הכהנים
- ב. גזירה שמא יתווספו לויים
- ג. מנהג ארץ ישראל בנתינת מעשר ראשון
- ד. סיכום

הצגת הבעיה

המתנות הניתנות מתבואת הארץ, יש בהם חיוב הפרשה וחיוב נתינה. חיוב הנתינה הוא לתת לכל שבט בעם ישראל את המתנות הראויות לו. לאחר הפרשת התרומה הגדולה לכהן, בני לוי מקבלים את המעשר "חלף עבודתם אשר הם עובדים את עבודת אהל מועד" (ויקרא יח, כא). השו"ע (יר"ד סי' שלא סעי' יט) פסק שיש לתת את המעשר ללוי, והרמ"א הוסיף שאפשר לתת גם לכהן.

יש לשאול א"כ: האם חובת הנתינה של מעשר ראשון ללוי חלה גם כיום?

א. מעמד הכהנים והלויים בימינו

ישנם שני סוגי כהנים: האחד הוא כהן מיוחס, שעליו ישנה עדות דור אחר דור עד כהן ששימש על גבי המזבח. כהן זה יכול לאכול בתרומה וחלה שחיובן מדאורייתא. השני הוא כהן חזקה, שהוא רק מוחזק ככהן. כהן זה אינו אוכל אלא קדשי הגבול, דהיינו: תרומה שחיובה מדרבנן (רמב"ם אסור"ב פ"כ ה"א-ה"ב).

1. הסוברים שחזקת הכהונה מסופקת

ריב"ש (סי' צד) כותב שכהני זמננו אין להם כתב יחס, אלא מפני חזקתן נהגו לקרותם בתורת כהן. המהרשד"ם (אה"ע סי' רלה) מסתמך על תשובה זו, האומרת שהכהנים כיום אינם ודאיים, וכתב מתוך כך להתיר שבויה לכהן. וכן הביא מהר"י וייל בתשובה (סי' קצג) שכיון שאין לנו כהנים ודאיים - אין אנו נוהגים כיום ליתן את חלת חר"ל השניה לכהן קטן (שאין טומאה יוצאת מגופו), וכ"כ היש"ש (חולין פ"ח אות ד). הלכה זו הביא הרמ"א (יר"ד סי' שכב סעי' ה בהג"ה, ועי' ש"ך שם ס"ק ט, שו"ע אור"ח סי' תנו סעי' ב). על פי דברים אלו מסביר המג"א (אור"ח סי' רא ס"ק ד) מדוע אין מקפידים כיום על קדושת הכהן להקדימו לכל דבר.

לפי דברים אלו מובנים דברי השאלת יעבץ (ח"א סי' קנה) שכתב שעל הכהן להחזיר לכתחילה את דמי פדיון הבן לאב. כמו כן, כתב שכל בכור צריך לפדות את עצמו אצל כל כהן שימצא, וכן בן לוי צריך לפדות את עצמו מספק שמא אביו אינו לוי (ועי' שו"ת יביע אומר ח"ו סי' כב ס"ק ה).

2. הסוברים שחזקת הכהונה ודאית

דברי המהרשד"ם (לעיל סעי' 1) שהקל בשבויה על סמך דברי הריב"ש שכהני ימינו הם מסופקים - קשים הם, שהרי הריב"ש עצמו (סי' שמח) הורה לאיסור בכהן שגרש את אשתו וחזר וקידשה, ולא הקל בגלל ספק בכהונה.

המהרי"ט (ח"א סי' קמט) כתב שהחשש בענין יחוס הכהונה יתכן רק בענין פרטי של ס"ס בשבויה, שעל כך דן המהרשד"ם. אבל בלא"ה הרי הם כהנים גמורים. דאל"כ, כיצד נושאים את כפיהם ולוקחים חמשה סלעים בפדיון הבן?

עוד הוסיף המהרי"ט (ח"א סי' פה) וכתב בענין נתינת מעשר ראשון ללוי: "מרגלא בפיי ההמון שאומרים לכהן הבא ראייה שאתה כהן וטול, וכן ללוי. וזה טעות, שהכהן והלוי בחזקתן הן עומדים, כדאמרינן... שכל המשפחות בחזקתן הן עומדות והכהן והלוי בחזקתו הוא עומד. ותימא על עצמם: היאך הם נותנים חמש סלעים לכהן בפדיון הבן והיאך נותנים המתנות: הזרוע והלחיים והקיבה לכהן, ואין אנו מצריכין אותו להביא ראייה על יחוסו? אלא הך מילתא בורכא (=טעות חמורה) היא."

לדעה זו חזקת הכהונה היא מדאורייתא, אלא שלענין יחוסין וקדשים הקפידו שלא תספיק חזקה ויצטרכו כתב יחס. לכן לענין נתינה לא אומרים ספיקא דרבנן לקולא (עיין טוב רואי כתובות כה ע"ב, חזו"א שביעית סי' ה ס"ק יב ד"ה ויש).

השד"ח (מערכת כף כלל צב) אסף כעמיר גרנה את דברי הראשונים והאחרונים בשאלה זו, ומסקנתו היא שאין להקל משום ספק כהונה (ועי' חלת לחם סי' א, שיירי ברכה ס"ק ע).

החת"ס (יו"ד סי' רצא) דן בדברי השאלת יעבץ (לעיל סעי' 1) הסובר שכל כהן בחזקת ספק. ובחידושו לכתובות (כה ע"ב) הרחיב בשאלה זו וכתב שאין לחוש שמא נתערבו בין כהנים פסולים אלא כל משפחה היא בחזקת כשרה. ומסיים: "ומדינא כהנים גמורים הם, וה"ה לפדות הבכורים ראויים הם. והכל כהלכה בלי פקפוק."

3. מסקנה בדין חזקת הכהנים

המהקורות שהבאנו עולה שחזקת הכהנים והלויים חזקתם היא ברורה ואין להטיל בה ריעותא. ולכן יש לתת את התרומות והמעשרות לכל אחד מהם כדינו. עוד יש להוסיף את דברי רבינו בצלאל אשכנזי (סי' ב דף יא ע"ב). הוא מעיר שאף אם נאמר שיש ספק על חזקתם של הכהן והלוי ואין הם יכולים להוציא ממון ממי שמוחזק בו - הרי ודאי הוא שהמתנות אינן שייכות למפריש אלא לשבט הכהנים

והלויים, ומי שאינו נותן לשבט - הרי זה גוזל את כל השבט שהוא ודאי ולא רק את הכהן והלוי המסויימים (ועי' פת"ש יר"ד סי' סא ס"ק ד).

ב. גזירה שמא יתוספו לויים

נאמר בגמרא (כתובות כה ע"ב):
 "ההוא דאתא לקמיה דריב"ל. א"ל: מוחזקני בזה שהוא לוי... שקרא שני בבית הכנסת. והעלהו ריב"ל ללוייה על פיו".

ומכאן שנדרשת לפחות **עדות של עד אחד כדי לייחס את הלוי. עפ"ז פסק הרמב"ם** (אסו"ב פ"כ ה"ג):
 "אדם שבא ואומר שהוא כהן - אינו נאמן ואינו עולה ראשון לתורה. וכן אין נושא כפיו ואינו אוכל בתרומה דרבנן, עד שיהיה עד אחד המעיד כדבריו".

וביאר המג"מ שאם נתיר לו לשאת כפים או לעלות ראשון - יבואו ליתן לו תרומה. עפ"י יסוד זה כתב החזו"א (שביעית סי' ה ס"ק יב):
 "אפשר שאין חייבין ליתן מעש"ר ללוי כיון שהלויים עולין לתורה עפ"י עצמן... וכיון שאין ביד מדקדקין בכך (לבדוק כל לוי) - בטלה אצלנו לוייה".

אולם נראה לקבל את הדברים דוקא כאשר דנים על אדם בודד שבא ואומר שהוא כהן או לוי, אולם לענין חזקת משפחה כבר כתב הב"ח (אה"ע סי' ג):
 "דוקא במי שיש לו חזקת משפחה - התם הוא דאין חוששין לשום איסור, דכל המשפחות בחזקת כשרות הן. אבל איש נכרי שבא ואמר כהן אני, דאין לו חזקת משפחה - אינו נאמן".

לכן ברור שמשפחות הכהנים והלויים הרי הן מוחזקות בכשרות, וכפי שהחזו"א עצמו הוסיף אח"כ, שאין לחוש שמי שמוחזק אצלנו כלוי או כהן אינו כזה.

בהמשך דבריו מבאר החזו"א, שעיקר הסברה לפטור מנתינת מעשר בזה"ז היא מחשש שיבואו לעלות עפ"י עצמם בלא עדות וללא בירור דיני.

יש לעיין בסברא זו היטב מכמה סיבות:

1. היכן מצינו גזירה שלא יתנו למוחזק בלוי שמא יבואו אחרים לעלות על פי עצמם שלא כדין? וכי יכולים אנו לחדש גזירות?
2. החזו"א הקשה על עצמו מנתינת פדיון הבן לכהן, שהרי יש חשש שיבואו לעלות לתורה על מנת להיות מוחזקים בכהונה. והסביר החזו"א שבקבלת דמי פדיון הבן אין לכהן רווח גדול, מכיון שרגילים להחזיר אותם לאב. א"כ, אם המעשר יינתן ללוי בשער הזול, וכן אם הלוי יחזיר את דמי המעשר לנותן או שיתן אותם ללומדי תורה - גם לפי החזו"א אין חשש שמאן דהוא יתחזה ללוי משום רווח מועט.

3. החזו"א (י"ד סי' ז (א) ס"ק ג ד"ה והנה) הסביר שאין נותנים היום ראשית הגז ומתנות כהונה (הזרוע, הלחיים והקיבה), משום שכיום אנו מעלין לכהונה על פי עצמנו, ללא עדות ובירור דיני, וחיישינן שמא יתווספו כהנים שלא כדין. אלא שלמרות הכי הצריך החזו"א להעלות את שווי מתנות הכהונה בדמים ולתת אותם לכהן, כפי שנפסק בשו"ע (י"ד סי' סא סעי' ז). ולפי"ז ה"ה בענין המעשר, לכאורה, יש להעלותו בדמים ולתת אותם ללוי. על קושיא זו עמד החזו"א עצמו (שביעית סי' ה ס"ק יב), ונשאר בצ"ע.

ג. מנהג ארץ ישראל בנתינת מעשר ראשון

כתב מרן השו"ע (י"ד סי' שלא סעי' יט):

"ונתנה בזמן הזה לכל כהן שירצה בין חבר בין עם הארץ, ואפילו אינו מיוחס רק שהוחזק בכהן".

משמע שהמנהג היה לתת תרומה ומעשר לכהן וללוי. וכן האריך בארץ החיים (סיתתון סי' שלא סעי' ד) והוכיח שיש לתת את התרומה והמעשר, וכפי שכתבו המהרי"ט (ח"א סי' פה), רבינו בצלאל אשכנזי (סי' ב) והשל"ה (שער האותיות דף עח). וכן כתבו: ארץ חפץ (נתיב ד סעי' כג), עולת ראיה (ח"א עמ' שנ סעי' ה-ו), הר צבי (זרעים ח"א סי' קז), עשר תעשר (הלכה מ, מד), אישי השם (סי' א סעי' ו), הגרי"מ טוקצינסקי (ספר א"י עמ' קכו סעי' ב, עמ' קכז סעי' ו; עיר הקודש והמקדש ח"ג עמ' עב סעי' ד). וכן הורו לנו הגר"ש ישראלי זצ"ל, ויבדל"א הגר"מ אליהו שליט"א.

בימי מרן הרב קוק זצ"ל היה מנהג פשוט לתת תרומה ומעשר לכהן וללוי. אמנם לא נתנו אותו בשוויו המלא אלא במחיר סמלי אבל היתה נתינה. וכן כותב הרב זצ"ל באגרת מחודש אדר תרס"ח (אגרות ראי"ה ח"א סי' קיט):

"אם היינו נוהגים ליתן באמת את... המעשר, ללויים - אז היתה שאלה גדולה אם יוכל היישוב להתקיים בזה אחרי העול הגדול של העישור שלוקחת הממשלה התורכית. אבל כבר פשט המנהג שעושינן בדרך היתר, להקנות לכהן וללוי בדבר מועט את מתנותיהם כדי לקיים דין תורה".

וכן כתב הרב זצ"ל בתשובה (משפט כהן סי' לו) הדרכה מעשית כיצד לקיים את נתינת המעשר ללוי בשער הזול. וכן במסע הרבנים למושבות, שנערך בחורף תרע"ד בראשות מרן הרב זצ"ל והגרי"ח זוננפלד זצ"ל, בבואם למושבה מנחמיה - דיבר הרב קוק על המנהג לתת את המעשר ללויים, והם נוהגים מידת עין טובה ומחזירים אותו, כדרך שנוהגים בפדיון הבן ("אלה מסעי" עמ' 38).

וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קו):

"אמנם המהדרים - וכן נוהגים כל הישובים החרדים - לקיים מצוות נתינה לכהנים וללויים כהלכתן ממש".

דרך דומה היתה מקובלת בנתינה של שאר מתנות הכהונה (ראשית הגז, הזרוע הלחיים והקיבה) לכהנים. וכך כתב הגרי"מ טוקצינסקי (ספר א"י ח"ב סי' יא אות י):

"בירושלים הנהיגו הגרש"ם והגרי"ל דיסקין לקנות המתנות מכהן קבוע

מכירי כהונה, והתנו עמו לשלם מכל ראש לא פחות מגרוש. ומזכיר ועד בית השחיטה ישב ורשם כל יום ויום מספר כל הראשים".

אנו רואים שאכן היו נותנים את המתנות לכהן אלא שנתנו בשער נמוך ביותר (עי' שו"ע יו"ד סי' סא סעי' י ביד אפרים). גם הפר"ח (קונ"א בהערה ליו"ד סי' סא) כתב שנהגו בירושלים לתת את מתנות הכהונה לכהנים, וגם הוא עצמו קיים מצוה זו מספר פעמים, והשווה דין מתנו"כ לתרו"מ.

ד. סיכום

העולה לנו שהדין והמנהג מסכימים לכך שגם כיום יש חובת נתינה של מעשר ראשון ללוי, וביחוד אם הלוי לוקח בשווי נמוך מאד או שמחזיר את המעות.

וכתב בהמעשר והתרומה (פרק א, בית האוצר ס"ק ל):

"מכל מקום, הירא דבר ד' וחדד על דברו - ייזהר לקיים מצות נתינה ללוי ולעני כמאמרה, ולא יחפש אמתלאות וצדדי היתר לפטור עצמו, ויאמן בה' ובעבדיו הנביאים, ככתוב במלאכי (ג, ט): הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די. וכן אמרו חז"ל (תענית ט ע"א): עשר בשביל שתתעשר".